

Bónis Péter

Komáromi László: A bizánci hatás kérdése a középkori magyar jogban és a magyarországi egyházjogban. Budapest: Pázmány Press, 2013. 359 pp.

című művéről

Nemrégiben adta ki a Pázmány Péter Katolikus Egyetem kiadója, a Pázmány Press Komáromi László egyetemi docens 2008-ban megvédett doktori disszertációját *A bizánci hatás kérdése a középkori magyar jogban és a magyarországi egyházjogban* címmel. Ritkán adatik meg a magyar jogtörténeti szakmának az, hogy ilyen színvonalas munkával gazdagodjék. A jelen könyvismertetés arra vállalkozik, hogy a könyv főbb megállapításainak, mondanivalójának felidézésével áttekintse a könyv fejezeteit, és néhány hasznos megjegyzést fűzzön a munkához.

Hazai történészeink és jogtörténészeink régóta kutatják, hogy a pusztai nomád életmódot elhagyó, a Kárpát-medencében letelepedő magyarság jogrendjére és államszervezetére miként s mennyiben hatott az új népet befogadó keresztény Európa felfogása. A kérdéssel foglalkozó kutatók figyelme elsősorban a nyugatról érkező impulzusok felé fordult, ami a római kereszténység és a latin kultúra magyarországi tényerése, utóbb túlnyomóvá válása miatt érthető is, bár korántsem mondható, hogy a *ius commune* magyarországi hatását különösen nagy számú jogtörténeti munka tenné tárgyává, ugyanis a hazai középkori jogtörténet sajnos a kevésbé művelt jogtörténeti tudományszakok közé tartozik. Még ehhez a csekély irodalomhoz képest is viszonylag kevésbé igyekeztek azonban felmérni azt a hatást, amelyet az ókori Róma örökségét közvetlenül folytató keleti impérium, Bizánc gyakorolt a középkori magyar államra és jogéletre. A kérdésfelvetés indokoltságát nemcsak Moravcsik Gyulának és tanítványainak a magyar–bizánci politikai és kulturális kapcsolatok egyre több részletét bemutató kutatási eredményei jelzik, hanem azok a szórványos kísérletek is, amelyek egy-egy rész kérdésben e sokágú kapcsolatrendszernek, keletről érkező kulturális hatásnak a hazai jogélet terén való megjelenését vizsgálták. Átfogó kép megrajzolására azonban mindeddig nem került sor.

Ezért is különösen indokolt Komáromi László témaválasztása, akinek a kötet az volt a célja, hogy számba vegye a keleti impériumnak a középkori magyar államra és jogra gyakorolt alakító hatását, s így kiegészítse azt a képet, amely a nyugati befolyással foglalkozó vizsgálatokból már rendelkezésre áll. Kiindulópontként szolgáltak mindazok a felvetések, amelyek valamely részterületen – bizonyos egyházi kánonok, egyes magánjogi szabályok, a közhiteles írásbeliség intézményei, a büntetőjog és a közjog terén – bizánci hatás gyanújára mutattak rá. A kutatás során indokoltnak tűnt azonban ezek közül több részterületen szélesebb körű, a fennmaradt Árpád-kori normaanyag teljes releváns részére, ill. a korábbi szakirodalom által felvetetteken kívül további intézményekre kiterjedő vizsgálatot is folytatni, különösen ott, ahol valamely kulturális közvetítő tényező erőteljes jelenléte (pl. a keleti egyház magyarországi befolyása, szoros politikai kapcsolatok III. Béla idején) emellett szólt. Így átfogóbb vizsgálatra került sor a kánonjog egyházfegyelmi része, a 12-13. századi központi és hiteleshelyi írásbeliség intézményei, valamint az Árpád-kori magyar büntetőjog tekintetében.

A kutatás módszere az összehasonlítás volt, méghozzá egyszerre két oldalról: az esetlegesen feltárt magyar–bizánci párhuzamok elsősorban akkor válhatnak meggyőző érvvé a keleti hatás mellett, ha a nyugati fejlődéstől eltérő jellegzetességekre derítenek fényt. A vizsgált kérdésekre vonatkozó források eltérő jellege ugyanakkor többféle megközelítést tett szükségessé, s ez a kutatás – alapjában egységes – módszerét is többretűvé tette. Az Árpád-kori magyar kánonjog általunk ismert egyházfegyelmi, házassági jogi tárgyú előírásainak s a korabeli magyar büntetőjognak jelentős része – akárcsak Nyugat-Európában és Bizáncban – törvényekben és zsinati határozatokban ölt testet. (Szűkebb körben ugyan, de törvényi szabályozást nyertek egyes magánjogi kérdések is.) Ezen területeken az összehasonlítás legkézenfekvőbb módja e normák összevetése a hasonló kérdésekre vonatkozó nyugati és keleti törvényekkel ill. kánonokkal. A nyugati és a keleti gyakorlat esetében elsősorban az azt feldolgozó alapvető monográfiákra és egyéb másodlagos szakirodalomra

támaszkodott a szerző.

A források eltérő jellege s ennek nyomán a kutatás módjának többrétűsége indokolta a jogági tagozódás szerint felépített fejezeti struktúrát. A 11-13. századi magyar törvényalkotó számára egyházjog, házassági jog, magánjog, büntető- és közjog nem jelentettek sajátos fogalmi apparátussal és szabályozási módszerrel bíró, ezért külön-külön kodifikálandó, önálló jogágakat. E részterületek viszonylagos autonómiájának nyomai azonban a lényegesen magasabb fejlettségi szinten álló bizánci jogkönyvekben már kitapinthatók. Árpád-kori hazai jogforrásainkban ilyen elkülönülés még nem tapasztalható, az általuk tartalmazott normákat azonban – a szabályozás tárgya és módja alapján – jogágakba lehet sorolni. Elsőként szükséges azonban választ adni néhány előzetes kérdésre, így pl. arra, hogy melyek voltak azok a közvetítő tényezők, amelyeken keresztül a keleti birodalom kultúrája – így joga is – beszüremkedhetett a Kárpát-medencébe. Áttekintette továbbá a szerző hazai forrásokat, az általánosan érvényes normatív joganyagon (dekrétumok, zsinati kánonok) túl röviden szemügyre véve az okleveleket is, kiszűrve belőlük azokat, amelyeknél a bizánci hatás vizsgálata indokoltnak tűnt.

Ezt követi – lényegében jogágak szerint haladva – az Árpád-kori magyar jog egy-egy részterületének vizsgálata. E körben külön területet képez az egyházra vonatkozó ill. az elsősorban általa meghatározott társadalmi viszonyokat szabályozó normák összessége, azon belül is az egyházfegyelmi és a házassági joganyag, valamint néhány további, a középkorban jórészt az egyház jogi felségterületéhez tartozó, ma inkább a magánjog tárgykörébe vonható kérdéskör (személyállapot, öröklés). Ezután a korabeli magyar és bizánci büntetőjogi szabályozás áttekintése következik. A közhitelű jogi írásbeliség intézményei témakörében a magyar királyi kancelláriai tevékenység sajátosságainak és a hiteles helyek oklevéladó, -hitelesítő működésének lehetséges bizánci mintát kereste Komáromi László. E téma a jogági felosztás szerint ugyan leginkább a közjog tárgykörébe tartozna, önálló fejezetben való szerepeltetését indokolta azonban, hogy nem elsősorban a közhatalom gyakorlásával összefüggő kérdéseket tárgyalja, hanem főként a mindennapi jogélet tényeinek (s e körben egyrészt az állami tevékenységgel, másrészt a magánfelek egymás közti viszonyaival kapcsolatos jogi aktusoknak) írásos rögzítésére vonatkozó szervezeti-technikai kereteket. Végül a közjog témakörén belül az uralkodói hatalom átruházásának, terjedelmének egyes kérdéseit (tisztviselők kinevezése, ellenállási jog) vizsgálta, másrészt arra igyekezett választ adni, hogy a magyar társadalom- és államfejlődésnek a nyugati hűbéri rendszertől eltérő volta összefüggésbe hozható-e a bizánci birodalommal, amely szintén nem ismerte a nyugati értelemben vett feudalizmust (hűbériséget).

A könyv szűkre szabott áttekintése is meggyőző arra vonatkozóan, hogy mennyire értékes művel gazdagott a magyar jogtörténet-tudomány. Komáromi László munkája alapos kutatásokon alapuló, kiváló munka, amelynek helye ott van minden jogtörténész könyvszekrényében. Egy aspektusból azonban talán érdemes lett volna kiegészíteni a bizánci jog hatásáról végzett kutatásokat. A bizánci befolyás ugyanis nemcsak Magyarországra, hanem az egész Balkánra, sőt Dél-Olaszországra is kiterjedt. Különösen a dél-olasz párhuzamok bemutatása lett volna hasznos abból a szempontból, hogy a szerző által megállapított csekély bizánci hatás magyarországi kuriózum csupán, vagy pedig általános európai jellemző a latin kultúra domináns területein, ahol a bizánci kultúra hatalmas vetélytársat kapott a latin kereszténységgel.

Összefoglalva könyvismertetésünket, csak gratulálni tudunk a szerzőnek ehhez a nagyszabású, áttekintő műhöz. Reméljük, a szerző tovább fogja gyarapítani a középkori jogtörténet magyar nyelvű irodalmát ilyen magas színvonalú, értékes művekkel.